

Received / Makale Geliş Tarihi 17.05.2025
Published / Yayınlanma Tarihi 30.06.2025
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 9 (55)
pp / ss 480-488

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.15670595
Mail: editor@pejoss.com

Ramazan Tayyip Uludağ

<https://orcid.org/0000-0002-4133-909X>

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/01zhwwf82>

Doç. Dr. Rumeysa Akgün

<https://orcid.org/0000-0003-4226-2191>

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/01zhwwf82>

Tahliye Olmuş Hükümlülerde Damgalanma ve İstihdam Sorunları¹

Stigmatization and Employment Problems Among Formerly Incarcerated Individuals

ÖZET

Damgalanma bireylerin yaşamlarını olumsuz etkileyen hem aile yaşamlarında hem de toplumda pek çok sorunla karşılaşmalarına neden olan bir durumdur. Özel gereksinimli olmak, hükümlü veya eski hükümlü olmak gibi toplumsal görünürlük açısından hoş karşılanmayan bireyler sıklıkla damgalanma ile karşılaşmaktadır. Böyle durumlarda özel gereksinimli bireylere daha çok acıma ile bakılırken hükümlü veya eski hükümlü bireylere korku ile bakılmaktadır.

Bireyler cezaevi sonrası yaşamlarında en çok karşılaştıkları sorun alanları damgalanma ve istihdam ile ilgili sorunlardır. Suça karışan bireylerin topluma tekrar uyum sağlamaları ve rehabilitasyon süreçlerini tamamlamaları için özellikle istihdam konusu oldukça önemlidir. Buradan hareketle bu araştırma cezaevinden tahliye olan erkek hükümlülerin topluma yeniden entegrasyon sürecinde karşılaştıkları damgalanma ve istihdam sorunlarını incelemeyi amaçlamak için gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yönteminden fenomenolojik araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen bu çalışmada, 15 tahliye olmuş erkek hükümlüyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın verileri amaçlı örneklem yönteminden kartopu örneklem yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler yapay zekâ programı Gemini 2.5 pro programı aracılığıyla içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve üç ana tema ile dokuz alt kategori oluşturulmuştur. Araştırma sonunda elde edilen bulgulara bakıldığında, tahliye sonrası bireylerin sosyal dışlanma, işsizlik ve geleceğe dair belirsizlik gibi çok boyutlu sorunlar yaşadığını göstermektedir. Bu sorunlar bireylerin yeniden suç işlemesine zemin hazırlayabilecek riskler taşımaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda tahliye olmuş eski hükümlülere yönelik meslek edindirme kurslarını gerçekleştirilmesi, tahliye olmuş bireylere yönelik rehabilitasyon programlarının yapılması ve tahliye olmuş bireylerin istihdamları ile ilgili politikaların geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Damgalanma, Hükümlü, İstihdam, Tahliye Olmuş Hükümlü

ABSTRACT

Stigmatization is a condition that negatively affects individuals' lives, causing them to face numerous problems both in their family life and in society. Individuals who are not favorably viewed in terms of social visibility—such as those with special needs or those who are convicted or formerly convicted—frequently encounter stigmatization. In such situations, individuals with special needs are often viewed with pity, while convicted or formerly convicted individuals are regarded with fear. After prison, the main issues individuals face are stigmatization and employment-related problems. For individuals involved in crime to reintegrate into society and complete the rehabilitation process, employment is particularly important. Based on this, the purpose of this research is to examine the stigmatization and employment problems faced by formerly incarcerated men during their reintegration into society.

This study was conducted using the phenomenological method, a qualitative research approach. Semi-structured interviews were conducted with 15 formerly incarcerated men. The data were collected using the snowball sampling method, a form of purposive sampling. The obtained data were analyzed using content analysis with the help of the AI program Gemini 2.5 Pro, resulting in three main themes and nine subcategories. The findings of the study show that individuals experience multidimensional problems such as social exclusion, unemployment, and uncertainty about the future after release. These problems pose risks that may lead individuals to reoffend. Based on the findings, it is recommended to implement vocational training courses for former convicts, create rehabilitation programs, and develop employment policies targeting formerly incarcerated individuals.

Keywords: Stigmatization, Convict, Employment, Formerly Incarcerated Individual

¹ Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Cezaevleri bireylerin işledikleri suç nedeni ile hem rehabilite edilmeleri hem de suçları nedeni ile toplumdan uzaklaştırıldıkları kapalı mekanlardır. Ceza infaz kurumları, yalnızca bireylerin cezalarının infaz edildiği yerler değil, aynı zamanda onların topluma yeniden kazandırılması için bir fırsat sunar.

Türkiye’de her yıl binlerce hükümlü tahliye olmakta ve bu bireyler sivil yaşama yeniden entegre olmaya çalışmaktadır. Ancak bu süreç yalnızca fiziksel bir geçişten ibaret değildir; aynı zamanda bireyin toplum içindeki rollerini, kimliğini ve sosyal bağlarını yeniden inşa etmesi gereken zorlu bir dönemdir. Tahliye sonrası bireyler çoğu zaman toplumun önyargılı bakışı, etiketlenme korkusu, geçmişin yargısı ve mevcut yapısal eşitsizliklerle mücadele etmektedir. Özellikle medyanın suç temsilleri, kamuoyunun zihninde hükümlüler hakkında kalıcı olumsuz imajların oluşmasına neden olmakta, bu da bireylerin sosyalleşmesini zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak, tahliye olan bireylerin, topluma uyum süreçlerinde ciddi sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Bu sorunların başında damgalanma ve istihdam güçlüğü gelmektedir.

Damgalanma, tahliye sonrası bireylerin önündeki en büyük psikososyal engellerden biridir. Goffman (1963), bireylerin toplum tarafından kendilerine atfedilen kimlikler doğrultusunda davranış geliştirdiğini öne sürer. Etiketleme kuramına göre, bireyin toplum içindeki etkileşimleri ve sosyal normlarla olan ilişkisi üzerinden kimlik inşasını açıklar. Toplum, bireyi bir kere ‘suçlu’ olarak etiketlediğinde, bu etiket bireyin sosyal ilişkilerini, özgüvenini ve geleceğe dair beklentilerini derinden etkiler. Etiketleme, bireyin yalnızca dış çevredeki statüsünü değil, aynı zamanda kendi içsel algısını da şekillendirebilir. Bu içselleştirme, bireyin topluma yeniden kazandırılmasını engelleyebilir ve onu tekrar suça yönlendirebilir. Damgalanma yalnızca bireyin geçmişiyle ilgili değil, aynı zamanda toplumun bu geçmişe yüklediği anlamlarla da ilgilidir (Goffman, 1963). Bu anlamlar, bireylerin iş bulma, sosyal çevre edinme ve kendini kabul ettirme süreçlerinde belirleyici rol oynar. Özellikle sabıka kaydının işverenler ve sosyal çevre tarafından erişilebilir olması, bireyin yaşamının her alanında bu etiketin etkisinde kalmasına neden olmaktadır. Etiketleme Kuramına göre birey, toplum tarafından yüklenen kimliklerle hareket eder ve bu durum zamanla bireyin öz algısını etkiler. ‘Suçlu’ etiketiyle karşı karşıya kalan bireyler, toplumda yeniden kabul görmekte zorlanmakta, dışlanmakta ve hatta içselleştirdikleri bu etiketi davranışlarına yansıtabilmektedir. Bu psikososyal baskılar bireyin yalnızca sosyal ilişkilerini değil, ekonomik yaşamını da doğrudan etkilemektedir. Toplum tarafından bireye yüklenen ‘suçlu’ etiketi, bireyin yaşamının her alanını etkilemekte ve sosyal normlarla uyum içinde bir yaşam sürmesini engellemektedir. Etiketlenen birey, zamanla bu kimliği içselleştirerek çevresinden izole olma eğilimi göstermekte ve sosyal ortamlarda görünmez hale gelmektedir. Bu durum bireyin psikolojik sağlığına da doğrudan zarar vermektedir.

İstihdam konusu ise; bireye sadece ekonomik kazanç sağlamaz, aynı zamanda kendine olan saygısını artırır, toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirir ve yeniden suç işlemeyi önleyici etkisi olan koruyucu bir faktördür. Ancak sabıka kaydının bireylerin sürekli karşısına çıkması, iş başvurularında dışlanma, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmaya mahkum edilme gibi durumlar, bireyin hayata tutunmasını güçleştirmektedir. Bu koşullar altında bireylerin yeniden suç işlemeye yönelmesi ihtimali artmakta, toplumsal güvenlik açısından da riskler oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Andrews ve Bonta’nın geliştirdiği Risk-İhtiyaç-Tepkisellik (RNR) Modeline göre, bireylerin suça tekrar yönelme risklerinin değerlendirilmesine bakıldığında; yeniden suç işleme riski taşıyan bireylerin rehabilitasyonu, bireysel risk düzeyleri ve ihtiyaçları doğrultusunda planlanmalıdır. Risk ilkesi, bireyin geçmiş suça karışma sıklığı, antisosyal davranış örüntüleri, arkadaş çevresi ve istikrarsız yaşam koşulları gibi faktörlerle değerlendirilir. İhtiyaç ilkesi ise bireyin yaşamında değiştirilmesi gereken temel alanları (örneğin, istihdam, eğitim, bağlılık) belirlemeyi amaçlar. Tepkisellik ilkesi ise bireye uygun müdahale yöntemlerinin seçilmesini ifade eder. Bu bağlamda, tahliye olmuş hükümlülerin işsizlik, damgalanma, sosyal dışlanma ve düşük özgüven gibi etkenler karşısında uygun sosyal hizmet modelleriyle desteklenmesi gerekmektedir.

Cezaevinden tahliye olan bireylerin toplumsal entegrasyonlarının sağlanabilmesi için yalnızca bireysel değil, toplumsal ve yapısal düzeyde müdahalelere ihtiyaç vardır. Sosyal hizmet disiplininin bu noktada hem bireyin ihtiyaçlarını karşılamada hem de toplumun bakış açısını dönüştürmede aktif rol üstlenmesi büyük önem arz etmektedir. Nitekim Lipsey ve Cullen’in (2007) sistematik derlemesine göre, cezaevi sonrası dönemde uygulanan bireye özel yapılandırılmış rehabilitasyon programları, bireyin yeniden suç işlememe olasılığını artırmakta ve topluma entegrasyon sürecini güçlendirdiği görülmüştür.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle bu araştırmanın temel amacı, damgalanmanın tahliye olmuş erkek hükümlülerin sosyal işlevselliğine ve istihdam edilebilirliğine olan etkilerini anlamak ve sosyal hizmet disiplininin bu süreçte nasıl bir rol üstlenebileceğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda yapılan araştırma hem

akademik literatüre katkı sağlamayı hem de politika yapıcılar için öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir. Çalışma ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının tahliye sonrası danışmanlık, yönlendirme ve destek hizmetlerinin etkinliğini artırmak amacıyla geliştirilmiş uygulamalara ışık tutmayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

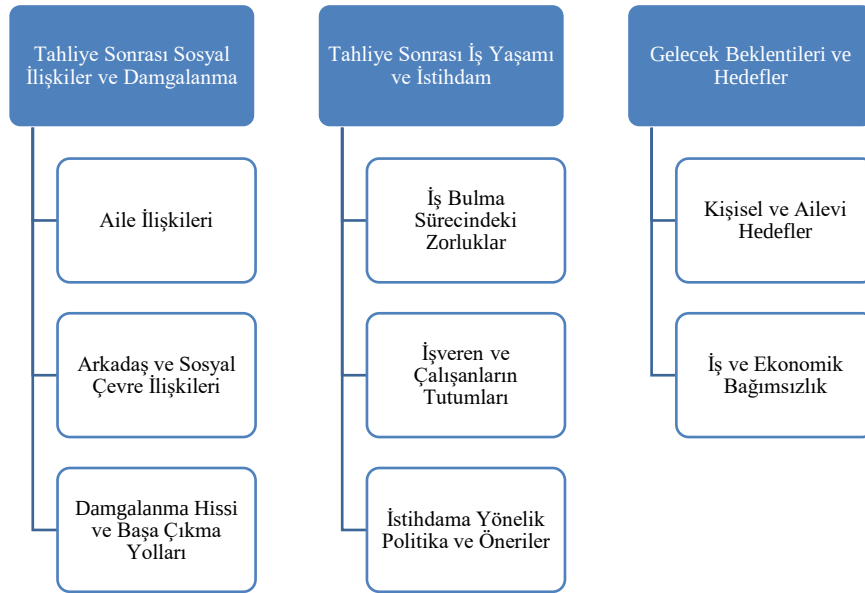
Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Olgubilim, bireylerin belirli bir olguyla ilgili deneyimlerini anlamayı amaçlar. Bu bağlamda, tahliye olmuş hükümlülerin damgalanma ve istihdam deneyimlerini anlamak hedeflenmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni cezaevinden tahliye olmuş erkek hükümlülerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise amaçlı örneklem yönteminden kartopu örneklem yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın katılımcıları, cezaevinden tahliye olduktan sonra sivil yaşamda en az altı ay geçirmiş, farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyine sahip 15 bireyden oluşmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler ortalama 45 dakika sürmüş, ses kayıtları yazıya dökülerek analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Gemini 2.5 Pro yapay zeka destekli yazılımdan yararlanılmış ve veri analiz türlerinden içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde 3 temalar ve 8 alt kategori oluşturulmuştur. Aşağıdaki şekilde tema ve alt kategorilere ilişkin bilgi verilmiştir.

Şekil 1: Tahliye Olmuş Erkek Hükümlülerin Damgalanma ve İstihdam Sorunlarına İlişkin Tema ve Alt Kategoriler

3. BULGULAR

Bu bölümde, çalışmaya katılan 15 tahliye olmuş hükümlünün yaşları, eğitim düzeyleri ve cezaevinde geçirdikleri sürelerle ilişkin sosyodemografik bilgiler ve yarı yapılandırılmış görüşmeye ilişkin analizlere yer verilmiştir.

3.3. Araştırmaya İlişkin Sosyodemografik Bilgiler

Bu bölümde erkek hükümlülerin yaşları, eğitim durumları, işledikleri suçlar, cezaevinde bulunma süreleri gibi sosyodemografik özelliklere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 3.1: Erkek hükümlülerin Sosyodemografik Bilgileri

Yaş	N	%
20-30	4	26
31-40	6	40
41-50	5	33,3
Eğitim Durumu	N	%
İlköğretim	2	13,3
Ortaöğretim	2	13,3
Lise	6	40
Ön Lisans ve Üstü	5	33,4
Cezaevi Süresi	N	%
1 yıldan az	2	13,3
1-5 yıl	6	40,0
5 yıldan fazla	7	46,7
Medeni Durum	N	%
Bekar	6	40
Evli	9	60
Suç Türü	N	%
Cinsel	2	13,3
Ekonomik	5	33,3
Şiddet	4	26,6
Uyuşturucu	3	20
Evrakta Sahtecilik	1	6,6
Cezaevinde Mesleki Eğitim Alma Durumu	N	%
Evet	3	20
Hayır	12	80
Tahliye Sonrası Çalışma	N	%
Evet	14	93,3
Hayır	1	6,7
Şu An Çalışma Durumu	N	%
Evet	12	80
Hayır	3	20
Tahliye Sonrası İş Bulmada Destek	N	%
Evet	1	93,3
Hayır	14	6,7

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan 15 hükümlünün yaş grubu, eğitim düzeyi ve cezaevi süresi bakımından dağılımını göstermektedir. Katılımcıların Yaş gruplarına bakıldığında, katılımcıların %26,6'sı (4 kişi) 20–30, %40'ı (6 kişi) 31–40 yaş aralığında; yalnızca %33,3'ü (5 kişi) 41–50 ve 51+ yaş gruplarındadır. Eğitim düzeyi açısından ilkokul ve altı (%13,3), ortaokul (%13,3), lise (%40) ve ön lisans+üstü (%33,3) dağılımı, cezaevinden tahliye olmuş bireylerin büyük çoğunluğunun ortaokul ve lise düzeyinde eğitim aldığını; yükseköğretim veya meslekî hazırlığı daha sınırlı oranda tamamladığını göstermektedir. Cezaevi süresi verileri ise katılımcıların %46,7'sinin 5 yıldan fazla, %40'ının 1–5 yıl, %13,3'ünün de 1 yıldan az hükümlü kaldığını; dolayısıyla araştırmanın uzun süreli mahkûmiyet deneyimlerini kapsamlı biçimde ele aldığını işaret etmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında çoğunluğunun evli olduğu (%60), ekonomik (%33,3) ve şiddet suçu (%26,6) nedeni ile cezaevinde oldukları, tamamına yakının cezaevinde mesleki eğitim almadığı (%80), buna karşın cezaevinden çıktıktan sonra %93,3'ünün çalıştığı ve hali hazırda %80'inin çalışmaya devam ettiği görülmüştür. Tahliye sonrası çalışma yaşamında ise sadece bir katılımcı kendisine destek olunduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Aksu (2020) tarafından yapılan kapsamlı araştırmada da hükümlü nüfusunun büyük çoğunluğunu erkek bireylerin oluşturduğu; yaş, eğitim ve ceza süresi dağılımlarının benzer biçimde çeşitlilik gösterdiği ortaya konmuştur.

3.2. Araştırmanın Nitel Verileri

Nitel yöntem ile gerçekleştirilen bu araştırma da veriler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla derinlemesine görüşme yöntemiyle elde edildi. Daha sonra tahliye olmuş hükümlüler ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda görüşmecilerin görüş ve önerileri kapsamında oluşan kodlar çerçevesinde üç farklı ana tema altında toplandı. Bu temalar; “Tahliye Sonrası Sosyal İlişkiler ve Damgalanma”, “Tahliye Sonrası İş Yaşamı ve İstihdam” ve “Gelecek Beklentileri ve Hedefler”. Her temaya ait alt kategoriler sınıflandırılmış ve tema altında o alt kategoriye ait katılımcı görüşleri sırasıyla sunulmuş olup aşağıda, bu temalar ışığında katılımcı alıntılarıyla desteklenen bulgular detaylandırılmıştır.

3.2.1. Tahliye Sonrası Sosyal İlişkiler ve Damgalanma

Bu tema, eski hükümlülerin tahliye olduktan sonra aile, arkadaş ve genel toplumla ilişkilerini ve bu ilişkilerde karşılaştıkları toplumsal damgalanma durumlarını içermektedir.

3.2.1 Aile İlişkileri

Katılımcıların aileleriyle olan ilişkilerine bakıldığında genellikle olumlu veya zamanla iyileşen bir seyir izlediği görülmektedir. Aile desteği, tahliye sonrası süreçte önemli bir faktördür. Katılımcılar aile ilişkilerine yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Daha önce ailemle aram bozuktu. Cezaevine girdikten sonra daha fazla kopukluk yaşadık. Tahliye olup bir araya geldikten sonra ilişkilerimizde pozitif anlamında gelişmeler oldu. Gün geçtikçe iyileşiyor." K1

"18 yıl mahkumiyet sürecim oldu. Bu süre boyunca ailem bana desteğini hiç bırakmadı. Tahliye olup eve döndüğümde de çok iyi karşıladılar. İlişkimiz iyi." K2

"Tahliye sonrası ailemle özellikle de arkadaşlarımla arama bir mesafe girdi eski samimiyetimiz ortadan kalktı". K6

"Annemle aram bozuldu bana arkadaşlarını iyi seç dedi ama bunun beni korumak ve zarar görmemi istemediğinden kaynaklı olduğunu düşündüm yine de kızgınlığım var." K6

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak hükümlülerin genel olarak aile ilişkilerinin iyi olmadığı, özellikle cezaevine giriş sürecinin hükümlülerin aileleri ile ilişkilerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Bireyin yaşamındaki önemli sosyal destek mekanizmalarından biri olan aile, bireyin yaşamındaki zorluklara baş edebilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Birey yaşamında karşılaştığı kayıp, işsizlik ve hastalık gibi zorlukları ailesinin desteği ile daha kolay atlatabilir. Bu bağlamda yapılan görüşmeler sonucunda tahliye olmuş hükümlülerin toplumsal damgalanma süreçlerinde katılımcıların aile ilişkilerinin önemli olduğu, aile desteğinin, tahliye sonrası süreçte önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aile ilişkilerinin değişkenlikler gösterdiği, katılımcıların aileleriyle olan ilişkileri çoğu zaman olumlu veya zamanla iyileşen bir seyir izlediği görülmüştür.

Seydioğlu ve Kızmaz (2024)'nin yaptığı çalışmada da hükümlülerin aile bağlarını olumlu olarak sürdürmesinin, cezaevinin olumsuz koşullarıyla baş edebilmede, tahliye sonrası süreçte olumlu süreçler yaşamada ve kişilerin topluma yeniden entegre olmasında önemli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

3.2.2. Arkadaş ve Sosyal Çevre İlişkileri

Arkadaş çevresi ve genel toplumla ilişkilerde toplumsal damgalanma ve dışlanma daha belirgindir. Eski mahkumiyetin bilinmesi, ilişkilerde mesafeye ve güvensizliğe neden olabilmektedir. Katılımcılar arkadaş ve sosyal çevre ilişkilerine yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Çalıştığım yerlerdeki arkadaşlarım da bir yerde karşılaşıncaya ya görmezden geliyor ya da kafa selamıyla uzaklaşıyor." K11

"Kendim dile getirmediğim ve beni geçmişten tanıyan biri olmadığı sürece zaten toplum içinde sırtıtmıyorum. Ama bu olayı bilen insanlar tarafından dışlandım haklı olarak." K11

"Çevremdeki kişilerle bir sıkıntı yaşamadım. Geçmiş sabıklararımdan dolayı hep öğüt verdiler." K1

Yukarıdaki ifadelerden görüldüğü üzere, hükümlülerin tahliye sonrası arkadaşlık ve sosyal çevre ilişkilerinin olumsuz etkilendiği, arkadaş çevresi ve genel toplumla ilişkilerde toplumsal damgalanma ve dışlanma daha belirgin olduğu, kişilerin sosyal ilişkilerinde sabıklararı gizledikleri, eski mahkumiyetin bilinmesinin, ilişkilerde mesafeye ve güvensizliğe neden olduğu, arkadaş çevrelerinin toplumsal damgalanma nedeniyle azaldığı, yeni arkadaşlık ilişkileri kurmakta zorluk yaşadıkları, toplumsal damgalanmaya maruz kalanların yalnızlaştığı ve değersizlik duygusuyla mücadele ettiği tespit edilmiştir. Konui le ilgili yapılan bir

araştırmada da hükümlülerin sosyal çevreye uyum sağlamada sorun yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır (Namal vd., 2021).

3.2.3. Damgalanma Hissi ve Başa Çıkma Yolları

Araştırmaya katılan bireylerin damgalanma yaşama durumlarına bakıldığında damgalandıklarını hissettikleri anlar yadıkları görülmüştür. Bu durum psikolojik etkilere yol açabilmekte ve farklı başa çıkma yöntemleri kullanılmaktadır. Katılımcılar toplumsal damgalanma hissi ve başa çıkma yollarına yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Düğün salonuna adım attığımız gibi tüm gözleri üzerinde hissetmişim. Belki abarttığım kadar değildi ama beni çok etkilemişti." K1

"Çok yalnızlaştım kesinlikle. Kimseye görünmemek için eve misafir bile kabul ettirmez hale gelmişim. Ama yalnızlıktan da korkuyordum bir yandan." K1

"Ama beni tanımayıp cezaevinde yattığımı öğrenen kişiler ister istemez eski mahkum ya da suçlu gözüyle baktılar beni tanıyıp başımdan geçenleri öğrenene kadar." K4

"Kendimi yalnızlaşmış ve insanların istemediği kişi olarak görüyorum bununla da başa çıkabilmek için bir yöntemim yok kendimi bu duruma alıştırmaya çalışıyorum" K5

Yukarıdaki bilgilere göre hükümlülerin toplumda basmakalıp düşünceler, tutum ve davranışlar ile toplumsal damgalanmaya maruz kaldıkları görülmüştür. Yaşanan bu damgalanma bireyin hem toplumsal hem de bireysel düzeyde maruz kaldığı dışlanmayı beslemekte ve bireyin kendilik algısında ciddi dönüşümlere neden olmaktadır. Hükümlüler bu süreçle baş edebilmek için bazı başa çıkma stratejileri oluşturmuşlardır. Bu yöntemler; etiketi gizleme, sosyal etkileşimden kaçınma ve önleyici anlatımı kapsar ve her birinin sonuçları farklıdır. Bu yöntemleri kullanmak beklenen olumsuz tepkileri azaltabilir veya engelleyebilir ancak her bir yöntemin birtakım sonuçları bulunmaktadır. Önleyici konuşmalar, daha fazla toplumsal damgalanma ve daha olumsuz tepkiler riskini taşır, kaçınma kişinin fırsatları kaçırmasına neden olabilir, gizlilik ise gerginliği artırarak yakın kişisel ilişkiler kurmasına neden olur. Damgalanan kişi bu faktörler nedeniyle topluma katılımında sorun yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Kara, 2014.)

Cezaevinden çıkış sürecinde hükümlüler doğrudan toplumsal toplumsal damgalanma veya bireysel toplumsal damgalanma yaşamaktadır. Toplumsal toplumsal damgalanmada hükümlü olmalarına ilişkin toplum tarafından olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldıkları, eğitim, sağlık, istihdam gibi temel hak ve hizmetlere katılım süreçlerinin olumsuz etkilenmektedir. Bu analiz, tahliye sonrası sürecin eski hükümlüler için aile ilişkilerini önemini, sosyal ilişkilerin ve arkadaş çevrelerindeki toplumsal damgalanma süreçlerinin yoğun olduğunu, eski hükümlülerde sosyal entegrasyonun ve istihdamın zorlu olduğunu, ancak aile desteği ve kişisel çabalarla bu zorlukların üstesinden gelinmeye çalışıldığını göstermektedir. Toplumsal önyargılar ve mevcut politikaların yetersizliği, bu süreçteki temel engeller olarak belirlenmiştir.

Bireysel toplumsal damgalanma süreçlerinde toplumun olumsuz tutum ve davranışlarını kendine yönelterek değersizlik duygusu yaşamaktadırlar. Bireylerin toplumsal damgalanma ile baş etme mekanizması olarak hükümlü olduklarını gizledikleri, psiko-sosyal destek aldıkları, sosyal izolasyon yaşayarak baş ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Salawu Anazodo vd., (2019) yaptıkları çalışmada tahliye olmuş hükümlülerin damgalanma yaşadıkları ve bu damgalanma ile baş etme konusunda 6 strateji belirledikleri görülmüştür. Bu stratejiler; eski hükümlülerin durumlarını belirli koşullarda, güven duydukları kişilere veya mecbur olarak açıkladıkları, saptırma yoluyla damgalanmış kişiliğinden ziyade iyi bir özelliğini ortaya koyduğu, daha Kabul edilebilir kimlik ortaya koyduğu, damgalanmaya karşı Meydan okuduğu, geri çekildiği veya kaçınma stratejisini benimsediği görülmüştür. Bu araştırmada ise kişilerin daha çok kaçınma ve geri çekilme şeklinde damgalanma ile baş etmeye çalıştıkları görülmüştür.

3.3. Tahliye Sonrası İş Yaşamı ve İstihdam

Bu tema, eski hükümlülerin iş bulma süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları, işveren ve çalışanların tutumlarını, istihdam politikalarını ve bu konudaki önerilerini kapsamaktadır.

3.3.1. İş Bulma Sürecindeki Zorluklar

Sabıka kaydı, en büyük zorluklardan biri olarak öne çıkmaktadır. İşverenlerin tereddütleri ve önyargıları iş bulmayı güçleştirmektedir. Katılımcılar iş bulma sürecindeki zorluklara yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Cezaevi geçmişim olduğu için kimse iş vermek istemiyor. Zaten bir mesleğim yok." K11

"Bulduğum işe girmeye çalışıyorum ama bu şartlar altında zor." K11

"Sabıka kaydım olduğu için işletme sabıkalı insanı işe almıyor. Karşılaştığım en büyük zorluk buydu." K1

"Adli sicil kaydımın olması, mahkumiyet geçmişim olması iş bulmada gerçekten büyük engeller çıkardı bana." K4

"Kolay kolay kimse eski mahkum birini işe almak istemiyor." K4

"Sabıka geçmişimin olması iş ararken sürekli karşıma çıktı." K5

Yapılan araştırmada tahliye sonrası sekiz aylık süreçte hükümlülerin yarısından fazlasının işe başladığı, ancak işe başlayanların önemli bir kısmının çalışmaya devam etmediği görülmüştür. İfade edilen bulgular bağlamında, eski hükümlülerin iş yaşamında çeşitli sıkıntılar yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hükümlülerin tahliye sonrası süreçte aile ve arkadaş desteği ile iş hayatına katılımlarının kolaylaştığı, tahliye sonrası cezaevine girmeden önceki mesleğine devam edenlerin iş bulmada kolaylık yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Kara, 2014).

Eski hükümlülerin tahliye sonrası süreçte kariyer anlamında zorluk yaşadıkları, çalışma yaşamına katılım sağlayamadıkları, işverenler tarafınca maruz kaldıkları toplumsal damgalanmaya maruz kaldıkları, kişilerarası iletişimde sorun yaşadıkları tespit edilmiştir.

3.3.2. İşveren ve Çalışanların Tutumları

Araştırmaya katılan bireylerde işverenlerin sabıka kaydı nedeniyle tereddüt yaşadığı sıkça ifade edilmiştir. Çalışma ortamında ise başlangıçta çekingenlik veya mesafe olsa da zamanla ilişkilerde iyileşme olabilmektedir. Katılımcılar işveren ve çalışanların tutumlarına yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"İşverenlerin sabıka kaydınız nedeniyle beni işe alma konusunda tereddüt yaşadığını hissettim. Zaten en zoru patrona kendini anlatıp kabul ettirebilmektir." K7

"Genelde bazı işletmeciler sabıkalı insanları işe alırken zorluk yaşıyor. Sırf sabıkası var diye acaba bizim iş yerine de zarar verir mi diye tereddütleri oluyor." K1

"Diğer çalışanlarda aynı şekilde kimi zaman şüphe kimi zamansa korkuyla yaklaşıyorlar." K7

Tahliye sonrası süreçte hükümlülere karşı çalışma yaşamında işverenler ve çalışma arkadaşlarının tutum ve davranışlarının olumlu veya olumsuz olarak değiştiği, kişilere karşı damgalayıcı bir tutum sergilediği, hükümlülerin kendini kabul ettirme sorunu yaşadığı, kendilerine karşı korkuyla yaklaşımlarının hükümlülerde endişe ve kaygı yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Kişilerin arkadaş ve sosyal ilişkilerinde olduğu gibi çalışma yaşamında da işveren ve çalışma arkadaşlarına karşı sabıka kayıtlarını gizleyerek bu süreçle baş ettikleri tespit edilmiştir.

3.3.3. İstihdama Yönelik Politika ve Öneriler

Katılımcıların mevcut istihdam politikalarına ilişkin görüşlerine bakıldığında politikaları yetersiz buldukları görülmüştür. Sabıka kaydının silinmesi, kamu ve belediyelerde iş imkanları yaratılması, mesleki eğitimlerin artırılması ve toplumsal önyargıların kırılması gibi öneriler sunulmuştur. Katılımcılar istihdama yönelik politika ve önerilere yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Çok bir bilgim yok. Ama politika yeterli olsaydı şu an çalışıyor olurum herhâlde." K11

"Kamuda ve belediyelerde iş verilmesi gerekir bence. Bu şekilde sabıka kaydının silinmesi de olabilir." K1

"İş verilmeli. Sabıka kaydı da silinmeli. Normal eski hayatıma dönmüş hissini yaşayabilmem için bunlar yapılmalı bana göre." K3

"Bilgi sahibi değilim fakat yetersiz olduğunu düşünüyorum. Etrafımda sürüyle eski mahkum var ve işsizler." K3

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen kişilerin birçoğu istihdama yönelik politika ve öneriler hakkında bilgi sahibi olmadıkları, düzenlemelerin yetersiz olduğu, kendilerine verilen eğitimin niteliğinin artırılması gerektiği, devlet, İŞKUR ve KOSGEB desteklerinin artırılması gerektiği önerilerinde bulunmuşlardır.

3.4. Gelecek Beklentileri ve Hedefler

Bu tema, eski hükümlülerin tahliye sonrası geleceğe yönelik umutlarını, hedeflerini ve yaşamlarını yeniden kurma çabalarını yansıtmaktadır.

3.4.1. Kişisel ve Ailevi Hedefler

Katılımcıların önemli bir kısmı aile kurma, mevcut aileleriyle huzurlu bir yaşam sürme ve geçmişteki hataları tekrarlamama gibi kişisel ve ailevi hedeflere odaklanmıştır. Katılımcılar kişisel ve ailevi hedeflere yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Evlenmek istiyorum öncelikle. Aile kurmak ve yaptığım hataları tekrarlamadan bir yaşam sürmek." K11

"Belirli bir hedefim yok eşimle ailemle uyuşturucudan uzak kalıp işime bakacağım. Yeni bir sayfa açıp hayatımı yaşayacağım" K1

"Eşim çocuklarımla kalan hayatımı güzel geçirmek istiyorum. Tabi beladan da uzak durmayı istiyorum." K2

"Çok yüksek beklentileri olan biri değilim. Ailemle huzurlu mutlu bir hayat sürmek isterim." K4

Katılımcıların başlıca gelecek beklentilerinin suçtan uzak, aile kurmak ve iş yaşamına katılım sağlamak, geleceklerinin tehlike altına girme olasılığını dikkate alarak suça eğilimlerinde azalma olduğu, kendileri ve aileleri için bireysel hedeflerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatüre bakıldığında gerçekleştirilen araştırmaya paralel olarak hükümlülerin tahliye sonrası süreçte geleceklerinin tehlike altına girmemesi için suçtan uzak kaldıkları, aileleri ve çocuklarıyla bir hayat kurmayı planladıkları görülmüştür (Seyidoğlu ve Kızmaz, 2024). Bu bulgular, eski hükümlülerin hayatlarını yeniden yapılandırma çabalarının, yalnızca maddi değil aynı zamanda manevi ve psikososyal bir dönüşüm süreci içerdiğini göstermektedir. Bu durum Maruna'nın (2001) eski hükümlülerin suçtan uzaklaşma süreçlerini anlamlandırmak için geliştirdiği pozitif benlik anlatısı kavramıyla uyumludur. Bireyler, geçmişteki davranışlarını aşarak yeni bir kimlik inşa etme eğilimindedir ve bu süreçte umut, sorumluluk alma ve toplumsal kabul gibi unsurlar belirleyici olmaktadır.

3.4.2. İş ve Ekonomik Bağımsızlık

Kendi işini kurma veya istihdam piyasasında yer edinme isteği de gelecek beklentileri arasında yer almaktadır. Katılımcılar iş ve ekonomik bağımsızlık hedeflerine yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Sonrasında hayatımı düzene koyunca kendi el emeklerimi sattığım küçük bir dükkân açarım belki." K11

"Gelecekle ilgili büyük hayallerim yok sadece kendi işini kurup eski hükümlü istihdamına mecbur kalmadan çalışmak". K5

Katılımcıların tahliye sonrası süreçte ekonomik bağımsızlıklarını kazanarak ve iş yaşamına katılım sağlamayı hedefledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak istihdamın yokluğu, ekonomik bağımsızlığın önünde önemli bir engel oluştururken, bireylerin toplumsal aidiyet hislerini zayıflatmakta ve tekrar suça yönelme riskini artırmaktadır. Literatüre bakıldığında da yaşça genç olan hükümlülerin tahliye sonra süreçte iş yaşamlarına katılımlarının daha hızlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Kara, 2014).

4. SONUÇ

Bu araştırma, tahliye olmuş hükümlülerin sosyal hayata yeniden katılım süreçlerinde karşılaştıkları damgalanma ve istihdam sorunlarının ne denli derin ve çok boyutlu olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmaya katılan bireylerin çoğu, damgalanmanın yalnızca iş yaşamı ile sınırlı kalmadığını, sosyal ilişkiler, aile bağları ve hatta kişisel beklentiler üzerinde bile baskı oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, toplumsal kabul sürecinin yalnızca yasal statülerle değil, aynı zamanda kültürel algılarla da şekillendiği söylenebilir. Örneğin, medya temsilleri ve kamuoyunda oluşturulan olumsuz imajlar, hükümlülerin topluma yeniden katılımını güçleştirmektedir. İstihdam süreci, eski hükümlüler için damgalanmanın en görünür hale geldiği alanlardan biridir. Araştırma bulguları, aile desteğinin bu noktada önemli bir tampon mekanizması sunduğunu göstermektedir. Aileden gelen duygusal ve maddi destek, bireylerin topluma tutunma çabalarını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Gelecek beklentileri ise katılımcıların umut ve kaygılarının iç içe geçtiği bir alan olarak dikkat çekmektedir. Her ne kadar birçok katılımcı aile kurma, istihdam ve topluma yeniden entegre olma yönünde hedefler belirtse de bu hedeflerin önünde yapısal ve bireysel engellerin varlığı hissedilmektedir. Bu durum, sosyal hizmet uygulamalarının yalnızca bireye değil, topluma yönelik de şekillendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının birey merkezli çalışmalarının yanı sıra toplumun bakış açısını dönüştürmeye yönelik müdahaleleri de önem arz etmektedir. Sonuç olarak, bu araştırmanın bulguları, damgalama ve istihdam sorunlarının eski hükümlülerin yaşamında nasıl iç içe

geçtiğini, bu sorunların bireyin tüm yaşam alanlarını nasıl kuşattığını ve sosyal hizmet müdahalelerinin çok yönlü yapılandırılması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki bilgilere ek olarak araştırma verileri, sosyal destek ağlarının bu süreçte kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle aile desteği, bireyin yeniden hayata tutunma çabasında moral ve yön sağlayan bir rol üstlenmektedir. Ancak damgalanma nedeniyle bireylerin sosyal çevreleriyle olan ilişkilerinde gözle görülür bir azalma ve yalnızlaşma söz konusudur. Bununla birlikte, bireylerin yaşamlarını yeniden kurma yönündeki çabaları ve umutları, rehabilitasyon ve destek hizmetlerinin önemini daha da görünür kılmaktadır.

Bu bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Adli sicil kaydına ilişkin yasal düzenlemeler yapılmalı, belirli şartlar altında sabıka kayıtlarının silinmesi ya da sınırlı erişim sağlanması mümkün kılınmalı,

Sosyal hizmet uzmanları, tahliye sonrası bireylerin yönlendirilmesinde, desteklenmesinde ve topluma entegrasyonunda etkin şekilde yer almalıdır. Denetimli serbestlik birimleri ile entegre çalışmalı, İşverenlere yönelik bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmeli; eski hükümlü istihdamı konusunda ön yargılar azaltılmalı, pozitif ayrımcılık ilkesi çerçevesinde teşvik edici düzenlemeler artırılmalı, Kamu istihdam politikaları eski hükümlüler için özel programlar içerecek şekilde güncellenmeli; belediye ve kamu kurumlarında kontenjan ayrılmalı, Mesleki eğitim ve rehabilitasyon programları genişletilmeli; cezaevi sürecinde edinilen becerilerin toplumda kullanılabilirliğini artırmaya yönelik sertifikasyon sistemleri uygulanmalı, Aile danışmanlığı ve psikososyal destek hizmetleri, hem hükümlü birey hem de ailesi için yaygınlaştırılmalı; aile içi ilişkilerin güçlendirilmesi hedeflenmeli, toplum temelli farkındalık çalışmaları, damgalama ile mücadelede temel araçlardan biri olmalı, yerel yönetimler, mahalle düzeyinde destek merkezleri kurarak eski hükümlülerin topluma katılım süreçlerini kolaylaştırmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anazodo, K.S., Ricciardelli, R. & Chan, C. (2019), "Employment after incarceration: managing a socially stigmatized identity", *Equality, Diversity and Inclusion*, 38(5), 564-582. <https://doi.org/10.1108/EDI-09-2018-0175>
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Prentice Hall.
- Kara, T. (2014). *Eski hükümlülerin istihdamında yaşanan güçlükler ve İŞKUR'un bu konudaki rolü*. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. <https://media.iskur.gov.tr/15653/tufan-kara.pdf>
- Lipsey, M. W. & Cullen, F. T. (2007). The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews. *Annual Review of Law and Social Science*, 3, 297-320. <https://doi.org/10.1146/annurev.lawsocsci.3.081806.112833>
- Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10430-000>
- Namal, M. K., Berke, M. & Çetinay, H. A. (2021). Eski hükümlü istihdamında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(63), 1338-1354. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jyasar/article/916740>
- Seyidoğlu, S. & Kızmaz, Z. (2024). Cezaevinden çıkan eski hükümlülerin suçu terk etmeleri üzerinde aile desteğinin önemi [The importance of family support on the desistance of the ex-convicts discharged from prison]. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 12(1), 25-56. <https://doi.org/10.26650/JPLC2024-1454049>
- Ward, T. & Stewart, C. (2003). The treatment of sex offenders: Risk management and good lives. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34(4), 353-360. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.34.4.353>